

WIATRAKI – MŁYNY WIETRZNE

Stare, najczęściej samotnie stojące w polu młyny wietrzne, a często niszczone tylko szkielety wiatraków potrafią nas wzruszyć. Jest ich coraz mniej i coraz rzadziej można je spotkać. Są już elementem historii i świadectwem przeszłości. Niestety nie można ich wszystkich uratować, ale można je zapamiętać.

Zachowana w pismach Herona z Aleksandrii (I wiek n.e.) wzmianka o wiatraku napędzającym organy wodne jest, być może, dodatkiem średniowiecznego kopisty, bowiem wiatrak nie był znany w starożytności. Wedle niezbyt pewnego przekazu, Pers Abu Lulua miał zbudować młyn poruszany wiatrem za panowania kalifa Omara I.

Pierwszy wiatrak o pionowej osi obrotu był w użyciu w 1. poł. X w. w Seistanie (Iran). Wiatraki pierwotnie stosowano do pompowania wody, z czasem również do mielenia ziarna. Dzięki pomysłowej konstrukcji budynków, we wnętrzu których je instalowano, mogły pracować niezależnie od kierunku wiatru. Wiatraki te rozpowszechniły się w krajach islamu, a w XII w. dotarły do Chin.

Pierwsze wiatraki europejskie pojawiły się we Francji na początku XII w., a od XIII w. upowszechniły się w innych krajach Starego Kontynentu. Wczesny wiatrak tego typu był budką, którą obracano wokół centralnie usytuowanego słupa (wiatrak palowy), aby ustawić skrzydła na wiatr. W tzw. koźlakach, z poziomo umieszczoną osią śmigła, była możliwość obrotu całej konstrukcji wiatraka. W końcu XIV w. pojawił się wiatrak wieżyczkowy (holender) z obracalną tylko górną częścią, na której zawieszono skrzydła. W niektórych krajach śródziemnomorskich (np. w Grecji) skrzydła wiatraka wyposażano w płócienne żagle, które refowano lub rozwijano. W Europie wiatraków używano początkowo niemal wyłącznie do napędu młynów zbożowych. Od 1344 r. w Holandii zaczęto stosować wiatraki do pompowania wody. Wiatraków używano także do napędu tartaków i wyłaczarni oleju. W XVIII w. w Anglii wyposażono wiatraki w urządzenia automatycznie nastawiające skrzydła optymalnie do kierunku wiatru oraz samoczynnie regulujące powierzchnię skrzydeł w zależności od siły wiatru.

Pierwsza wzmianka o wiatrakach, czyli młynach wietrznych na ziemiach polskich pochodzi z 2 poł. XIII w. Jest ona zawarta w zezwoleniu na budowę młynów poruszanych powietrzem, wydanym w 1271 r. przez księcia Wiesława z Rugii klasztorowi w Białym Buku. Zapis ksiąg pomorskich na rzecz Cystersek w Szczecinie z 1289 r. również wyraźnie informuje o istniejącym wiatraku. Kolejne wzmianki mówią o wiatrakach w Kobylinie – 1303 r. i Wschowie – 1325 r. W XIV i XV stuleciu budowle te były już powszechnie znane na ziemiach północnej i środkowej Polski. Na południu kraju pojawiły się o wiele później bo w XVII w. (choć w okolicach Głogowa i Raciborza miało to miejsce w 2 poł. XIV w.). W kolejnym stuleciu młyny na dobre zadomowiły się w krajobrazie polskiej wsi, zwłaszcza w okolicach Poznania, na Kujawach, Mazurach i Ziemi Lubuskiej oraz na Śląsku.

Jak wynika ze stosunkowo dokładnych rejestrów w XVIII w. w Polsce było ok. 20 tys. wiatraków. Często występowały one w dużych grupach (np. na obrzeżach Leszna odnotowano istnienie aż 92 obiektów). W czasie tym młyny wietrzne konkurowały z wodnymi, lecz w XIX w. na skutek regulacji rzek, nieumiejętnej melioracji w całej Polsce ilość wiatraków znacznie się zwiększyła. Zniesienie w państwie pruskim przymusu młewa (1808 r.) również przyczyniło się do zwiększenia ilości wiatraków. Trwało to do pocz. XX w., kiedy konkurencyjność maszyn parowych zaczęła wypierać napęd siły wiatru.

Niemalże wpływ na zniszczenie i zmniejszenie ilości młynów na terenie kraju miała także II wojna światowa. Gospodarka socjalistyczna, ogólne tendencje gospodarcze oraz władze samorządowe doprowadziły do zamknięcia wielu z nich. Wszystkie na szczęście się nie poddały i do dziś możemy podziwiać ich piękno.

REGULAMIN ODZNAKI KRAJOZNAWCZEJ PTTK „NA TROPIE WIATRAKÓW W POLSCE”

I. POSTANOWIENIA WSTĘPNE

1. Odznaka Krajoznawcza PTTK „Na tropie wiatraków w Polsce” (zwana dalej Odznaką) została ustanowiona i jest nadawana przez Oddział Wolski PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie w celu spopularyzowania walorów krajoznawczych, turystycznych i historycznych młynów wietrznych, a także ocalenia od zapomnienia, przynajmniej niektórych z nich.
2. Ustanawia się cztery stopnie Odznaki, które można uzyskać jedynie w podanej kolejności:
 - Popularna,
 - Brązowa,
 - Srebrna,
 - Złota.
3. Wygląd, wymiary oraz materiał, z jakiego jest wykonana Odznaka określa Oddział Wolski PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie.
4. Ogniwia organizacyjne PTTK, działacze i członkowie PTTK powinni czuwać nad rzetelnością zdobywania Odznaki i jej odpowiednią rangą.

II. WARUNKI ZDOBYWANIA ODZNAKI

1. Odznaka może zdobyć każdy kto ukończył 7 lat i spełni warunki określone niniejszym Regulaminem, również nie będąc członkiem PTTK.
2. Osoby niepełnoletnie mogą zdobywać Odznakę tylko pod opieką osób dorosłych.
3. Czas zdobywania poszczególnych stopni Odznaki nie jest ograniczony.
4. Wyższe stopnie Odznaki można zdobywać bezpośrednio po spełnieniu wymagań na stopień niższy Odznaki.
5. Obiekty zwiedzone ponad normę, ustaloną dla danego stopnia Odznaki, będą zaliczane na poczet Odznaki wyższego stopnia.
6. Dopuszcza się zaliczenie na poczet Odznaki udokumentowanych obiektów zwiedzonych przez turystę przed ustanowieniem Odznaki i wejściem w życie Regulaminu, w ilości do 50% na każdy stopień Odznaki.
7. Dokumentacja, o której mowa w pkt. 6. powinna być sporządzona zgodnie z zasadami zawartymi w rozdz. IV. Honorowane będą wszystkie potwierdzenia uzyskane przez turystę w toku zdobywania innych odznak, np. w formie kserokopii odpowiednich stron w książeczkach-kronikach tych odznak.

III. WARUNKI SZCZEGÓŁOWE

1. Podstawą przyznania Odznaki jest zwiedzenie ustalonej dla danego stopnia Odznaki ilości obiektów wymienionych w załączniku do Regulaminu.
2. Odznakę można zdobywać w czasie wycieczek pieszych, kolarskich, motorowych oraz autokarowych.
3. Odznakę zdobywa się zwiedzając określoną w Regulaminie ilość obiektów uczestnicząc w indywidualnych wędrówkach oraz zbiorowych imprezach turystyczno-krajoznawczych.

4. Minimalna ilość wiatraków potrzebna do zdobycia Odznaki nie może być mniejsza niż liczba przedstawiona w tabeli. Kolejność i dobór zwiedzanych obiektów jest dowolna.

Stopień Odznaki	Ilość obiektów
Popularna	25
Brązowa	30
Srebrna	40
Złota	60

5. W przypadku grupy obiektów (np. wiatraki w Radomiu, czy Olsztynku) należy wpisać całą grupę jako jeden obiekt.
6. Zaliczane będą wiatraki nie wymienione w kanonie krajoznawczym, stanowiącym załącznik do niniejszego Regulaminu, pod warunkiem podania ich lokalizacji i zamieszczenia w książeczce-kronice krótkiego opisu obiektu.
7. Przewiduje się możliwość wykorzystania dla celów krajoznawczych, informacji o wiatrakach, zawartych w książeczce-kronice Odznaki.
8. Obiekty zaliczone na jeden stopień Odznaki nie będą zaliczane na wyższe stopnie Odznaki.
9. Punkty uzyskane podczas zdobywania odznaki mogą być jednocześnie zaliczone na inne odznaki krajoznawcze i odznaki turystyki kwalifikowanej pod warunkiem spełnienia wymagań zawartych w regulaminach tych odznak.

IV. ZASADY POTWIERDZANIA ZADAŃ

1. Podstawą do ubiegania się o przyznanie Odznaki jest książeczka-kronika, wykonana samodzielnie przez zdobywającego Odznakę w dowolnej formie.
2. Dopuszcza się elektroniczną wersję książeczki-kroniki zapisaną na płycie CD-R lub DVD-R.
3. W książeczce-kronice należy sporządzić wykaz odbytych wypraw, który powinien zawierać datę wycieczki, nazwę zwiedzanego obiektu, potwierdzenia terenowe lub członków kadry programowej PTTK (przodownicy, przewodnicy, instruktorzy wg posiadanych uprawnień, organizatorzy turystyki – tylko jeżeli byli obecni na danej wycieczce) oraz instruktorów harcerskich i kierowników wycieczek. Honorowane będą również odciski pieczęci ze zwiedzanych obiektów i bilety wstępu.
4. Potwierdzenia, o których mowa w pkt. 3. mogą być zastąpione opisem obiektu, samodzielnie wykonaną fotografią, lub fotografią turysty na tle zwiedzanego obiektu.
5. Z zapisów w książeczce-kronice musi jednoznacznie wynikać, że ubiegający się o Odznakę osobiście oglądał i poznał obiekty wymagane regulaminowo.

V. WERYFIKACJA I PRYZNANIE ODZNAKI

1. W celu weryfikacji i przyznania Odznaki, książeczkę-kronikę należy złożyć w biurze Oddziału Wolskiego PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie, ul. Batalionu Parasol 3a, 01-120 Warszawa, lub przesłać na adres korespondencyjny (do prezesa) – Roman Henryk Orlicz, ul. Monte Cassino 3 m. 19, 01-121 Warszawa – załączając kopertę zwrotną ze znaczkiem na list polecony, jak przy nadaniu.
2. Zweryfikowana książeczka-kronika jest zarazem legitymacją posiadanej Odznaki i uprawnia do jej nabycia i noszenia.
3. Odznaka przyznawana w trybie regulaminowym jest odpłatna.

4. Odznakę można nabyć w wyżej wskazanym miejscu osobiście, lub drogą pocztową. Opłaty pokrywa zamawiający.
5. Ewidencję zweryfikowanych i przyznanych Odznak prowadzi Komisja Weryfikacyjna OK PTTK „Na tropie wiatraków w Polsce”.
6. Zarząd Oddziału Wolskiego PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie może w drodze uchwały przyznać osobom szczególnie zasłużonym dla turystyki i krajoznawstwa oraz ochrony zabytków Odznakę w dowolnym stopniu honorowo z pominięciem przepisów dotyczących trybu jej zdobywania.
7. Odznakę przyznaną honorowo wręcza się wraz z pamiątkowym dyplomem bezpłatnie.

VI. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

1. Zdobywanie Odznaki odbywa się na własny koszt i ryzyko. Oddział Wolski PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie nie ponosi żadnej odpowiedzialności za jakiegokolwiek szkody, których można doznać w trakcie zdobywania Odznaki, jak również za szkody wyrządzone przez zdobywającego Odznakę osobom trzecim.
2. Interpretacja niniejszego regulaminu należy wyłącznie do Komisji Weryfikacyjnej OK PTTK „Na tropie wiatraków w Polsce” powołanej przez Zarząd Oddziału Wolskiego PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie.
3. Decyzje Komisji Weryfikacyjnej wydane w zakresie jej działania są ostateczne.
4. Regulamin został uchwalony przez Zarząd Oddziału Wolskiego PTTK im. gen. Józefa Sowińskiego w Warszawie w dniu 30 marca 2009 r. i wchodzi w życie z dniem uchwalenia.

Regulamin opracował Roman Henryk Orlicz – Instruktor Krajoznawstwa Polski.

Wszelkich informacji o Odznace udziela autor, tel. (+48-0) 501-094-576, e-mail: romi@o2.pl